
SZERKESZTI
SZABÓ T. ATTILA

1941.

AZ EME KIADÁSA

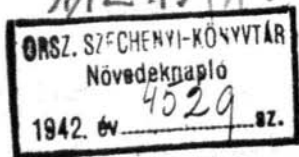
123. SZ.

ÚJABB ADATOK ÉS PÓTLÁSOK
KÉZIRATOS ÉNEKESKÖNYVEINK
ÉS VERSES KÉZIRATAINK
KÖNYVÉSZETÉHEZ

ÍRTA

SZABÓ T. ATTILA

Újabb adatok és pótlások kézíratos énekeskönyveink és verses kézírataink könyvészetéhez.¹

Néhány éve annak, hogy megkíséreltem összefoglalni kézíratos énekeskönyveink és verses kézírataink addig ismertetett, vagy tölem felkutatott könyvészeti adatait.² A felsorolás nem volt és nem is lehetett teljes és ezért most szükségesnek tartom dolgozatom pótlásaképpen közzétenni azokat az adatokat, amelyeket akkor figyelmen kívül hagytam, vagy amelyek azóta kerültek elő.³

Mielőtt azonban ezt tenném, a félreértések elkerülése céljából néhány megjegyzést teszek. Egyáltalában nem hiszem, hogy e csekély kiegészítéssel is teljessé, illetőleg véglegesen lezárttá tettem azt a képet, amelyet énekeskönyveinkről nyerhetünk. Még kísérletet sem tehettem erre. Ezúttal talán még elháríthatatlanabb akadályok gátoltak meg abban, hogy felkeressem azokat a nagyobb gyűjteményeket, amelyekben e kérdésre vonatkozó kézíratos forrásokat őriznek. Különben is tudvalevő dolog, hogy külső kutató számára sohasem áll úgy rendelkezésre egy-egy gyűjtemény kézíratos anyaga, mint ahogy azt a kézírattár belső tudományos személyzete használhatja. Ezért várhatjuk el méltán az egyes gyűjtemények vezetőitől, hogy az e kérdésekre vonatkozó kézíratos anyagot külön tanulmányokban ismertessék, vagy ismerlettessék. Ebben az esetben az összefoglaló is sokkal teljesebb, sokkal nagyobb anyaggal rendelkezne és nem volna arra kényszerítve, hogy futó utalásokból, vagy az egyes gyűjtemények többé-kevésbé hiányos katalógusaiból szedegessen össze hiányos adatokat. Úgy nézem, ettől az eszményi állapottól ma még meglehetősen távol vagyunk. Ezért történetelt meg az, hogy *Alszeghy Zsolt* ismertetésében (It. 1935.) az énekes-

¹ Ez a dolgozat még 1938-ban készen volt. Bár a változott viszonyok között szabadabb kutatásra nyílik alkalom, más irányú elfoglaltságom miatt nem egészíthetem ki ezt a felsorolást. Ez azonban így is nyújt újabb adatokat verses kézírataink könyvészetéhez.

² *Kézíratos énekeskönyveink és verses kézírataink a XVI–XIX. században*. Zilah, 1934. 221 + 3 l.

³ Újabban legjelentősebb kézíratos énekeskönyveinkre vonatkozó kiadvány Bartha Dénes mintaszerű forrásközlő kötete [*A XVIII. század magyar dallamai. Énekelt versek a magyar kollégiumok diák-melodiáriumaiából* (1770–1800) Budapest, 1935. 303 + 1 l.]. Ez a kiadvány éppen kézíratos énekeskönyveink eddig legmostohábban kezelt anyagával, a XVIII. századvégi diák-melodiáriumok dallam- és szöveg-anyagával ismertet meg és így mind zene-, mind irodalomtörténeti szempontból jelentős és különösen értékes anyagot nyújt.

könyvekről írt dolgozatomban éppen azt kifogásolhatta, hogy nem ismertettem a M. N. Múzeumban lévő kéziratok egész sorát. Bár a kifogás nem volt jogos, a fentiek alapján egészen érthető. Magam a M. N. Múzeum anyagában csak az eddigi irodalom felhasználása és dr. Bartha Dénes lekötő szívéssége révén tájékozódhattam,¹ de semmiesetre sem állott olyan lehetőség rendelkezésemre, mint amilyen-nel az Erdélyi Múzeum, a kolozsvári unitárius, az odavaló református és legutóbb a székelyudvarhelyi református kollégium kéziratárában a könyvtárosok szívésségéből rendelkeztem.

Mindenképen kár azonban, hogy a kéziratok forrásai lehető teljes számbavétele még egyre késik. Hiszen bár világos, hogy az a kép, amelyet eddig ismert kéziratok forrásaink alapján megrajzoltunk, lényegesen az ezutáni kutatások során sem módosulhat, mégis új vonásokat, a részletekben érdekes színeket nyerhetünk a további, teljességre törekvő kutatások során előkerülő kéziratok énekeskönyvekből és verses kéziratokból. Hogy pedig ilyen anyag nagyobb, sőt kisebb gyűjteményekben is van, azt nagyon sok fővárosi és vidéki közgyűjteményre vonatkozó futó utalásból tudjuk. Ennek az anyagnak minél teljesebb ismerete azért fontos, mert a kéziratok anyag, mint azt már máshol is kifejtettem,² éppen kor- és ízléstörténeti szempontból jelel új, eddig eléggé nem méltányolt adatokat a szellemi történet munkásai számára is. Semmiféle nyomtatott forrás nem állítja elénk egy-egy kor szellemi arculatát olyan pontosan, olyan természetes közvetlenséggel, mint ezek a sok forgatástól szakadozott, hányt-vetett kéziratok. Az irodalomtörténet, a szellemi történet kövületei ezek; bennök — ha nem is évezredekkel, de évszázadokkal később — elmúlt korok, letűnt, vagy lap-pangva továbbélő szellem- és ízléstörténeti irányok megőrzött emlékeit szemlélhetjük. Egy olyanszerű kézirat, mint pl. az itt alább ismertetendő Miksa László gyűjteménye, egy kor, a XIX. század-forduló kora érdeklődési körét, szellemi igényeit, illetőleg igénytelenségét jobban, hívebben tükrözi, mint bármely más történeti forrásunk. Ezért tartom magam e kéziratok forrásokat az irodalomtörténeti értékeségen túl művelődés- vagy — ha úgy tetszik — szellemi történeti érdekességűeknek is.

Az itt alább következő könyvészeti adatközlés 84 olyan kéziratok forrását ölel fel, amelyek kiegészítik kéziratok énekeskönyveink és verses kézirataink már eddig félezer-nél több darabból álló sorát. Az alább felsorakoztatott kéziratok forrásoknak csak egy része jelent teljesen új, eddig nem ismertetett anyagot, másik része csak előbbi tanulmányomból kimaradt vagy a már felölelt forrásokra vonatkozó újabb adatokat nyújtja. Hogy ezt ilyen mértékben megtehetem, ezért külön köszönettel

¹ Itt fejezem ki köszönetemet dr. Bartha Dénesnek azért a szívésségéért, hogy tőle ismert nemzeti múzeumi kéziratok jelzeteinek átadásával a kéziratok egész sorának megismerését számomra lehetővé tette, és így őket előbbi dolgozatomban anyagába felvehettem.

² Vö. i. h. 40 kk.

tartozom *M. Nagy Ottó* zilahi református Wesselényi kollégiumi tanárnak, aki nekem néhány kéziratot kölcsönzött. A pannonhalmi Szent Benedek-rend könyvtára kézíratainak ismertetését *Gacs Emilián* szíves levélbeli közlésének köszönöm. A székelyudvarhelyi református kollégium kézíratos anyagát *Nagy Elemér* tanítóképzőintézeti tanár lekötőelőző előzékenységéből nemcsak a helyszínen tanulmányozhattam, hanem az egyik terjedelmesebb kéziratot a kolozsvári református kollégium könyvtára útján Kolozsvárt is forgathattam. A székelyudvarhelyi kéziratok esetében a külső könyvészeti adatok közlésével is inkább törődtem, mivel e kéziratokat eddig még nem ismertették.

A kéziratokat ezuttal is jónak láttam vallásos és világi források csoportjára osztva külön-külön tárgyalni. Természetes azonban, hogy ez az elkülönített tárgyalás sem történhetett bizonyos erőszakoltság nélkül, hiszen a kéziratok egy részében a vallásos és világi anyag egymástól el nem választhatóan egybefonódva alkotja egy-egy kézirat anyagát. A vegyes tartalmú kéziratok esetében a kézíratos forrásokat vagy az egyik, vagy a másik csoportba osztottam be aszerint, hogy melyik csoport szempontjából tartalmazott fontosabb, érdekesebb anyagot. A kézíratos források ismertetésében ezúttal is az eddigi rendszert követtem. A kézirat külső alakjára vonatkozó adatok után a szövegkiadásokat soroltam fel, azután az ismertetést és teljesen elkülönítve a kéziratra vonatkozó esetleges irodalmat adom.¹

VALLÁSOS FORRÁSOK²

1. Bethlen Gábor graduálja. Elpusztult. 2-r.

Geleji Katona István az *Öreg Graduál* (1636)-nak „Az Isten ditsőitetésének módjairól való ajánló level”-ében szól arról a kézíratos graduálról, melyet Keserői Dajka János a püspökségben elődje, az ő unszolására és az ő segítségével készíttetett. A graduál anyaga a Keserői Dajka szerzette, vagy a tőle jobbított és bővített énekeken kívül, azokból az énekekből tevődött össze, amelyeket „az innen amonnan városokról, még onnan küvöl Magyarországból is, békéregettetett graduálokból” szedett össze és velök „az miénknek hijját kipótolta és kitöltötte”. Geleji Katona leírása szerint hosszas, válogató, javító és kiegészítő munkával járt a végleges kézirat anyagának összegyűjtése.

¹ Rövidítéseim: *EM* = Erdélyi Múzeum (Kolozsvár) — *Ért.* = Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből. — *IK* = Irodalomtörténeti Közlemények. — *It.* = Irodalomtörténet. — *Kjn.* = Külön jelzet nélkül. — *kt.* = kézirat. — *kvt.* = könyvtár. — *lvt.* = levéltár. — *MKSz* = Magyar Könyvszemle. — *MNM* = Magyar Nemzeti Múzeum. — *MTA* = Magyar Tudományos Akadémia. — *PSzBr.* = Pannonhalmi Szent-Benedek-rend. — *SPF* = Sárospataki Főiskolai Könyvtár. — *SzNM* = Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy). — *SzRK* = Székelyudvarhelyi Református Kollégium.

² A *-gal jelzett sorszáмок arra utalnak, hogy a kéziratot magam is használtam.

„Mikor azért ilyen módon, Isten kegyelméből, az munkában szegény praedecessorom, elől haladott volna, egykor a kíváncsú és kedves emlékeztető kegyelmes Urunkhoz (t. i. Bethlen Gáborhoz) egy darabot az mint *leminutalta* vala, felvink (felvivénk) benne, és olvasgatván igen tetszék néki, és nagyon megdicsére s ígére kegyelmesen, hogy az leirattatása felől illendő gondviseléssel leszen; melyet meg is cselekedett, mert az maga öregbik cancelláriájába lévő jó kezű deákkal, régál papyrosra, nagy öreg bőtéssel leíratá, és igen szép aranyoson béköt-teté, tábláit az szegleteken ezüsttel kazdagon megboglároztatván, eleit avagy az felnyiló felét, megkapcsosztatván, az oldala közepire két felől az maga cimerét szegezettvén.“ Könyvészeti szempontból érdekes még az a néhány jellemző sor, amellyel Gelei Katona — mint az Öreg Graduál címlapja mondja — „kézzel nagy öreg bőtéssel leíratott“ graduál „az írott nál is sokkal teljesebben és tisztábban“ való kinyomtatásának szükségéről ír. „Nagyságod (t. i. I. Rákóczi György) ... meglátván az nagy írott GRADUÁLT templomunkban (t. i. a gyulafehérvári ref. templomban), elméjét ottan annak kinyomtatására bírta, imilyen okoktól viseltetvén: Elsőben, hogy az (t. i. az írott graduál) képtelen nagy és potrohos, az mely miatt, az nagysága mellett az terhe is meglévén, egy embernek nagy baj egy helyből, más helyben emelni, s nehéz is pedig avagy ugyan lehetetlen is jól kinyitni. Továbbá, hogy volna az olyan nagy testes, de mégsem szintén egész és tökéletes, hanem sok hijjával vagyon. De végezetre harmadszor, az mi még ezeknél is fontosabb és nagyobbat nyomó ok, az bár képesség szerént való nagyságú és mindenképpen egész volna is, ugyancsak egy volna és egy helynél többekre nem terjedhetne *ususa*; de kinyomtatva kisebb s mind pedig több lehetne és haszna tovább terjedhetne.“ — Az Öreg Graduál valóban meg is jelent, és ezzel feleslegessé vált az a kéziratos példány, amely nyomtatási alapul szolgált. Ez a példány különleges nagy alakú, díszes kivitelű kézirat volt. A kolozsvári ref. kollégium példányában (R M K I. sz.) egy ismeretlen kéz egykorú írással bejegyezte, hogy a kéziratot Bethlen Gábor fejedelem „Palfi Istvannal (iratta le), kit munkajaert az Colosmonostori Conventnek tisztivel jutalmazta megh“. Ez elveszett kéziratnak tehát legalább a megrendelőjét (Bethlen Gábor) és a leíróját (Pálfi István) ismerjük. Érdekes megfigyelni a szerkesztés módját is. Az Öreg Graduál előszava világosan utal arra, hogy a kéziratot mindenünnen összekéregesztett kéziratos graduálokból állították össze. Nem lehet tehát csudálkoznunk azon, hogy a Batthány-kódex éppen Gyulafehérváron maradt fenn, és hogy ez annyi rokonságot árul el a dunántúli és általában az Erdélyen kívüli graduálokkal. Az Öreg Graduál útmutatása nyomán tehát a Batthány-kódex sem tekinthető másnak, mint Bethlen Gábor graduálja egyik forrásának. Természetes azonban, hogy értéke így még növekedik.

2. Cationale Catholicum toldaléka. EM. Régi Magyar Könyvtár 5818. sz. kötetében 4-r. 4 lev.

Kájoni János csíki klastromban 1676-ban nyomtatott *Cationale Catholicum*-ának az EM-ban levő példányához elől és hátul a táblák belső felére, illetőleg a nyomtatott szöveg után következő három tiszta levélre néhány éneket írt bele több ismeretlen kéz. Az első táblán levő éneket (Cantio de Beata Maria Virgine; Mikor Máriához az Isten angyala...) 1738-ban írták be. A toldalék-leveleken lévő magyar énekszövegek (O mely boldog az oly ember éltében..., Ne szállj perbe énvelem..., Az ki veti segedelmét az Istennek hatalmába...) mellett egy német énekszöveget (Wach auf mein Hertz...) kottástól beírt a XVIII. század második felében egy ismeretlen kéz. Az utóbbi magyar énekek alighanem református énekeskönyvből kerülhettek be a katolikus énekgyűjteménybe.

3. Csikfalvi T. János ima- és énekeskönyve (1690). SzNM (Kjn).

Az imádságokat és verses szövegeket tartalmazó kéziratos egy bujdosó (Csikfalvi T. János?) írta össze 1696-ban. Az ismertető szerint a kéziratos az ellenreformáció korának lelkivilágát, nemzeti és vallásos érzését tükrözi vissza. Leírási helye a Nagy-Alföldre tehető, mert az énekek alföldi vonatkozásúak. A futó ismertetésből úgy tetszik, hogy az énekanyag egy része későbbi időből származó, mint magának a kéziratosnak törzsanyaga. A kéziratos jelzete, alakja és terjedelme meghatározásával az ismertető adós maradt.

Vö. Debreczy Sándor: alább i. t. 84.

4. Dőri énekeskönyv. PSzBr. kvt. 10 a E 29/1 8-r. 213 lev.

Az énekeskönyv díszes belső címlapján ez áll: *Ezen könyvet / írta-bé Kovács István Dőri iskola / mester Pápista / kórusra való Szép / Énekekkel és né/melyeknek nótáit is kottával / feltette 1763-dik Esztendőbe el-kezdvén.* — A kéziratos szép díszítményekkel, rajzokkal és kezdőbetűkkel ékesítette a leíró; a kéziratos vége azonban kissé hiányos. A katolikus énekeskönyvet 1763—69-ben írta össze Kovács István, a sopronvármegyei Dőr község római katolikus iskolamestere, de maga (esetleg más kéz) később is írt be egyes darabokat a kéziratosba meg a táblák belső felére. A leíró versszerző is lehetett, mert három ének verse feje a Kovács nevet őrizte meg.

5.* Halotti énekek. SzRK. kvt. Y 189. Rongált félbőr kötésben kis 8-r 14 $\frac{1}{2}$ ×9 $\frac{1}{2}$ cm. 51 + 1 lev.

A kéziratos 1a lapján levő címlapján a következő cím áll: HALOTT / METESKORRA / VALÓ ENEKEK / Melyek mostan ujonnan / szép helyes és több Halotti / Énekekkel és Soltárokkal az / Abece rendi szerént meg jobbit / tattak és ki botsátottak / KOLOS VÁRATT / 1768 Esztendőben. — Mint a címből is látható, az énekeskönyv temetési énekeket, többnyire temetés alkalmával énekelt zsoltárt tartalmaz. Az énekek a kéziratos 1—48 levelét foglalják el. A 49—50 levelen *MUTATO táblája / AZ ENEKEKnek* olvasható. E részt az 50b

levelen lévő és a kézirat írásával megegyező 1783-as évszám-bejegyzéséből következtetve, ez évben írta össze az ismeretlen leíró. Egy későbbi, XIX. század eleji kéz a kézirat két leveléből összeragasztott előzékére, az első tábla belső felére és az 51. levélre négy évszámmal (1817 és 1819) ellátott halotti éneket írt. A kézirat az első tábla belső felén levő ceruzabejegyzés szerint Zakarias K. ajándékképpen került jelenlegi helyére.

6. Herchl Antal énekeskönyve. PSzBr. kvt. 10 a. E 3₁₋₂ 2-r (?) 156 lev.

A bőrkötéses kézirat két részből áll. Az első 327-ig lapszámozott részében katolikus egyházi énekek vannak, a második, 1—184-ig újra kezdett számozású felében pedig Herchl Antal bajnai (Esztergom vm.) iskolamester verses önéletrajza és különböző levélmásolatok olvashatók. Az énekeskönyv anyagát 1765—67 között írták le.

7.* Idvességes énekek. SzRK. kvt. Y. 130 sz. Papirkötésben kis 8-r 17×13 cm 45 lev. [Az 1—2 és 44—45 levél beiratlan.]

A XVIII. század végéről származó kézirat 52, különböző dogmatikai kérdésekről szóló református éneket tartalmaz. Írása teljesen egyöntetű, egy kéztől származó; az énekeket kétségtelenül egyfolytában írta össze az ismeretlen leíró. Az énekszövegek mindig egy-egy bibliai hely magyarázatával foglalkoznak; az egyes énekszövegek előtt nótautalás áll. A kézirat 3/a lapjára Finta János 1803-ban bejegyezte, hogy e kézirat Szigethi Mihály rector-professor alatt került a székelyudvarhelyi gimnázium könyvtárába.

8. Kajári énekeskönyv. PSzBr. kvt. 10 a. E 29₆ 4-r.

A fűzött kézirat elején halotti énekeket, második felében halotti búcsúztatókat őrzött meg. A versszövegek 1802, 1810, 1816, de főleg az 1830—50-es évekből valók.

9. Kapuvári énekeskönyv. Ismeretlen helyen van.

Gacs Emilián egy 1831-ben másolt egyházi énekeskönyvre való utalást talált Sztachovics Remig levelezésében. Az utaláson kívül semmit sem tudok mondani erről az énekeskönyvről.

10. Katolikus énekeskönyv (1758). Ismeretlen helyen van. 4 (?) -r.

Gacs Emilián szerint Sztachovics Remig 1880 körül említ egy 1758-ból való énekeskönyvet. E gyűjtemény Gacs szerint „minden bizonnyal kéziratos” római katolikus egyházi énekeskönyv volt.

11.* Nagy Mihály: A zsoltároknak bassusa. SzRK. kvt. Y. 144. sz. Rongált félbőrkötésben 17×11 cm 55 lev. [Az 52—55 levél beiratlan.]

A kézirat 2a lapján az első sorok (A' / SOLTároknak A / BASSUSA) kivételével ugyanaz a cím áll, mint Nagy Mihály másik zsoltáros könyvén (A' / SOLTároknak / ALTUSA). Énekanyaga is ugyanaz, mint emezé. Csak a kézirat 50a—51b lapján *A' Hármoniában való hangok kikeresésének és el kezdésének MODJA* címet viselő rész tér el az említett kézirat zeneelméleti fejtegetéseitől.

12.* Nagy Mihály zsoldárkönyve. SzRK. kv. Y. 146 sz. Rongált félbőr-kötésben $16\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ cm 52 lev.

A kézirat 2a lapján levő címlapon a következő cím olvasható: A' / Söldároknak / *ALTUSA* / Mellyet / a Nótáknak természetekhez alkal/ maztatott közönséges Rögulákon / Contrascibai hivataljában ki dol / gozott, és a' Nemes Udvarhelyi. Réf. Gym / tekájának számára ugyan azon / Nemes Gym. egy néhány / nevezetes tagjaival / le iratott/ **NAGY MIHÁLY** / M. P. / Udvarhelyen / 1753/ Esztendőben. — A címlével b/ felén állanak „azoknak nevek a' kik e' könyvnek le irásában foglalatskodtak“ / mintegy tizen /. A kézirat a százötven zsoldár szövegén és alt dallamán kívül *A Simeon Eneke* (Uram bocsásd el...) és *Az Uri Imádságról* (Menybeli felséges Isten...) című vallásos énekeket tartalmazza. — Az 1b lapon levő latin nyelvű bejegyzés szerint e kötet Szigethi Mihály rector-professor alatt került az udvarhelyi gimnázium tulajdonába [A kézirat 42a, 48b—52b lapja beíratlan].

13. Nagyécsi énekeskönyv (1725). PSzBr. kv. 10a E 29/ 8-r 152 (?) lev. — Egy énekét hiányosan közölte Rupp Kornél, MKSz 1895: 300 kk.

Az igen kopott, sok helyen hiányos, szakadozott, táblátlan énekeskönyv címlapján ez áll: *Ennihány / szép, istenes / énekek / az / melyek- kel / lölke Uedvös- / ségire / élhet / az kőerész/ tény Anno 1725.* — A kézirat két jól megkülönböztethető részből áll. A címlap előtti I—VIII és a címlap utáni 1—143 lapszámozású rész ismeretlen kéz írása, míg a 144—295-tel számozott lapokat valamivel később Varga András írta be. A nagyon értékes anyagúnak látszó római katolikus énekeskönyvet Sztachovics Remig bencés kapta ajándékba a győrvár- megyei Nagyécsről. Mindeddig ismeretlen volt; csak Rupp Kornél közölte egy énekét, azt állítva, hogy ez a Szoszna énekeskönyvből való, holott valójában kéziratunk 18. lapján fordul elő. Rupp az ének első két versszakát a 17. lapról nem közölte.

14.* Orbán Zsigmond énekeskönyve. SzRK. kv. Y. 145. sz. Félbőr- kötésben kis 8-r $17 \times 11\frac{1}{2}$ cm. 49 lev.

A 4a lapon a következő cím áll: A nevezetesebb / *DITSERETEK- NEK* / és nemely / *HALOTTI ENEKEKNEK* / *HARMONIAJA* / Mellyet / Harm. Praesességeben közönséges Regu/ lákon ki dolgozott, a Lány notáról/ való rövid explicatioval edgyütt, ez / ezen Gymnasiumnak 4 betsületes Tag/ jaival az Udvarhelyi Ref. Gimnasium/ Thecajának számára le iratott/ **ORBÁN SIGMOND**/ ezek által Baló Samuel, Pap Samuel / Paál Josef, Sofalvi Samuel / Irattatott *UDVARHELYEN* / 1766 Esztendőben. — Az énekeskönyv kottás karácsonyi, húsvéti, pün- kösti és halotti énekeket tartalmaz. A 44b—48a lapon *A' lány Nóták nak* / *HARMONIAJAROL VALO RÖVID* tanítás olvasható. A 48b lapon *Igy kelle mégis maradn(om)* kezdetű ének kottáját, a hátsó tábla belső felére pedig egy szöveg nélküli dallamot jegyzett be valami ismeretlen kéz. — A kézirat Szigethi Mihály rector-professorsága alatt, 1805 táján került az udvarhelyi ref. gimnázium könyvtárába.

15. Padalik Ferenc énekeskönyve. Ismeretlen helyen van. 2 köt.

Sztachovics Remig idézi 1880-ból való énekgyűjteményében, mint 1750 körül leírt római katolikus énekeskönyvet. Mai lelőhelyét nem ismerjük.

16. Pannonhalmi katolikus énekeskönyv. PSzBr. kvt. 10a E 29/4 4-r 41 lev.

Az énekeskönyv „ritkaszép, ismeretlen“ katolikus egyházi énekeket tartalmaz. Leíróját nem ismerjük, leírási korát is csak írásjellege alapján tudjuk a XVIII. század végére vagy a XIX. század elejére tenni.

17. Varsányi énekeskönyv. PSzBr. kvt. 10 a E 29/2 8-r 161 lev.

A néhány levélnyi csonkulást szenvedett kézirat a későbbi tulajdonos, Szabó Gergely bejegyzése szerint Glatz András varsányi iskolamesteré volt; Szabó 1836-ban kapta Glatz özvegyétől, tehát feltétlenül ez előtti időből, a század első feléből, sőt írásjellegét tekintve a XVIII. század végéről való. Későbbi tulajdonosai igen sok bejegyzést tettek és firkálásokkal éktelenítették el a kéziratot. Az eddig irodalmunkban nem említett kézirat katolikus énekanyagot őrzött meg.

18.* Vas János kézirata. EM gr. Wass-család lvt. 1503. fiók. 1 félív egyik lapján.

Vas Jánosnak *Az tiszta szivekről való versek* (Ur Isten ki szoktad az igaz sziveket...) című istenes énekét tartotta fenn. Az egyleveles kézirat 1650 tájáról származó gazdasági és egyéb jegyzetek között őrizte meg ezt a 15 szakaszos verset.

VILÁGI FORRÁSOK.

1. Abafi kézirat. Ismeretlen helyen van. — Nehány verses és prózai szövegét közölte Abafi Lajos, Figyelő XIV, 251 kk, XV, 38, 146, 229, 298 kk.

Abafi a „keze közt lévő, nagyobbára egykorú írású pasquillok szép gyűjteményéből... a magyar nyelvűeket“ közli. A kézitról magáról semmit sem ír, de a közölt énekek keletkezési kora 1728 és 1737 közé tehető. Valószínű, hogy nem egy kéziratból, hanem többől közli a pasquillusokat.

Abafi Lajos: *Magyar pasquillok*. I. h.

2.* Akadémiai verseskönyv. MTA kt. Magy. ir. Népkölt. 4-r 207. sz. 8-r 23 lev. — Teljes anyagát kiadta Szabó T. Attila, IK. 1935. 388—402.

A kézirat részletes ismertetése megjelent.

Szabó T. Attila: *Az Akadémia könyvtárának egy XVIII. századvégi kéziratos énekeskönyvéről*. I. h.

3.* Alkalmi versek. SzRK. kvt. Y. 151. sz. Papírfüzésben 8-r 19×12 cm. 14 lev.

E terjedelmesebb kötet Szigethi Mihálynak gr. Bethlen Imre kükküllői főispán beiktatására írt versét, *A Matskási Warnak megvételét és Egy magában küszködő szerelmesnek enekét*-t tartalmazza.

4.* Alkalmi versek. SzRK. kv. Y. 150. sz. Papírfüzésben 8-r 19×12 cm. 5 lev.

Egy terjedelmes vegyes jegyzőkönyv néhány levele Szigethi Mihálynak gr. Teleki Sámuel kancellár temetésére írt énekét, egy *Ferentz császár születése napja emlékeztetőre írt verset és egy A kereszturi iskolába tanult gyermekek számára készített versek a' négy emberi idő kórok* című verses részt foglal magába. A kézirat a XIX. század legelejéről való.

5.* Alkalmi versek. SzRK. kv. Y. 183 sz. 8-r 19×11½ cm. 4 lev.

Egy Szigethi Gy. Mihály kéziratai közül való vegyes tartalmú kötet 4 levele a következő darabokat tartalmazza: 1. 1809 Máj 23-dikán Béts mellett a' Frantziákon vett győzedelem emlékeztetőre készült Háláadó Enek. 2. Mikor Ferentz Ts. Austria Ttsászáráva lett. 3. Latin bevezető versek Szabó Márton ördöngösfüzesi pap jogi könyve elé. 4. Nemes Udvarhely-Szék Barátságai Oszlopa. 1808-ban Julianna napján. 5. Más azon alkalmatosságra. — A versek szerzője a bejegyzések tanúsága szerint Szigethy Mihály „professor” volt.

6. Amadé László verseinek kézírata. Imeretlen helyen van. — Verseit kiadta Pintér Kálmán, Figyelő XV, 813, XVI, 228, 310.

Az Amadé László verseit tartalmazó kéziratok a br. Üchritz-család marcaltői levéltárából kerültek Véghegy Dezső veszprém-megyei alispán birtokába, és ez utóbbi engedélyével közölte Pintér Amadé verseit.

Pintér Kálmán: *B. Amadé László kiadatlan versei.* I. h. 311 kk.

7. Aradi kézirat. Az aradi lyceum Vásárhelyi-féle könyvtárában 2881. sz. — Egy versét kiadta Márki Sándor, Figyelő XV. 388—9.

Vásárhelyi János (1800—1846) csanádi alispán ifjúkorában „Magyar írók eddig nyomtatatlan munkái” címmel egy kötetet írt össze Csokonai Vitéz Mihály, Vajai László, Jerney János, Mihálkovits József, Omazda Zsigmond, Varga János, Salamon J. B. és Jakabos János verseiből. A gyűjteményben Csokonainak öt verse szerepel.

Márki Sándor: *Csokonai kiadatlan verse.* I. h.

8. Aranyosrákosi Székely Sándor kéziratai. Ismeretlen helyen vannak. — Néhány verset kiadott belőlük Jakab Elek, Figyelő XIII, 165, 176. kk.

Jakab Elek az örökösöktől megkapta Aranyosrákosi Székely Sándor iratait és ezekből néhány verset közölt.

Jakab Elek: *Aranyos-Rákosi Székely Sándor.* I. h. 161 kk.

9. Balassa kézirat. Ismeretlen helyen van. — Egy énekét közölte Thaly Kálmán, Figyelő I (1876), 53—4.

A közlő egy XVI. századbéli kéziratból adta közre Balassa Bálint „Te szép fülemile...” kezdetű versét. A kézitról Thaly semmi közelebbit nem ír.

Thaly Kálmán: *Balassa Bálint kiadatlan költeményeiből.* I. h.

10. Bálint Mihály énekeskönyve (1814). SzNM. (Kjn.)

A futó ismertetésből csak azt láthatjuk, hogy az énekeskönyv nagyon különböző időben keletkezett verses darabokat foglalhat magába. Megvan benne Kádár István historiája, Árgirus története és egy Szent Hieronimus szájába adott ének (Minden keresztének jól meghallgassátok...) A kézirat bővebb ismertetését, jelzete, alakja és terjedelme meghatározásának pótlását első ismertetőjétől várjuk.

Debreczy Sándor: *Monumenteale in manuscrise ale limbii si literaturii maghiare in Muzeul National din Sft. Gheorghe. Cluj* [Kolozsvár], 1937. 91. (A kolozsvári rumén egyetemen készült doktori értekezés.)

11. Baróti Szabó Dávid verseinek kéziratai. Ismeretlen helyen van. — Négy versét közölte Koltai Virgil, Figyelő XIII, 391 kk.

A két kézirat Baróti Szabó Dávid verseit tartalmazza.

Koltai Virgil: *Baróti Szabó Dávid soros versei.* I. h. 390 kk.

12. Bettfalvi János énekfüzete. MTA kt. M. Irod. 4-r 127. sz.

A külsőleg pontosan le nem írt, de úgy látszik kisebb terjedelmű ének-füzetet Bettfalvi János írhatta le 1616-ban. A nyomtatásból és kéziratból másolatból ismert Apollonius historiáján kívül egy János evangéliuma szerinti *Passio*-t (Vö. a Jancsó Benedek kódexben levő változattal!) és Batizi András énekét (RMKT. II, 65) tartalmazza. A versszövegeket az eddig ismert szövegektől „szórendi és egyéb apró változtatások különítik el”.

Alszeghi Zsolt: *Az Apollonius históriájának bibliographiájához.* It. 1915. 315.

13. Connotationes Versuum 1790. PSzBr. kv. „Érdekes apróságok 1735—1846” c. tokban. 24 lap.

Egy névtelen másolótól származó versgyűjtemény többek között a Rákóczi-nótát és Gyöngyösi János néhány versét is tartalmazza.

Zoltvány Irén: *A magyarországi bencés irodalom.* A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. Bpest, 1907. V. 585.

14.* Diák versek, mondókák. SzRK. kv. Y. 198. sz. Félbőr-kötésben kis 8-r 17½×11 cm 5 lev.

Egy terjedelmesebb jegyzetkönyvben két verses diákmondóka van; a verses szövegek mendikás mondókák lehetnek. Ugyane kézirat más részében egy 5 levélre terjedő, *A kóták szerint való éneklésnek rövid summája* című zeneelméleti rész van; a fejtegetéseket kótapéldák kísérik.

15. Egervári Justina kézírata. MNM. (Kjn.). — Egy versét közölte Nagy Gyula, Figyelő IV, 151.

Egy 1708-i missilis belső lapjára írt verset tartalmaz.

Nagy Gyula: *Egy ismeretlen nő költő.* I. h.

16.* Érdekes verses apróságok. SzRK. kv. Y. 159. 8-r 18½×12½ cm 5 lev.

Egy Szigethi Gy. Mihály kéziratai közül való gyűjteményes kötet első öt levele néhány jelentéktelen udvarhelyszéki vonatkozású alkalmi verset tartalmaz. A versek szerzője és leírója ismeretlen.

17. Esterházy kézirat. Ismeretlen helyen van. Egy versét közölte Kanyaró Ferenc, Erd. Múz. 1903. 173—5.

A lelőhely jelzése és a kézirat meghatározása nélkül közöl Kanyaró Ferenc egy gr. Esterházy Magdolnához írt virágéneket. Ennek változata a Sziveket újító bokrétában, a Vízkeleti- és Balás-kódexben meg a Solymosi-Koncz daloskönyvben is megvan.

Kanyaró Ferenc: *Virágének gr. Esterházy Magdolnához.* I. h. 172 kk.

18. Fáy kézirat. Ismeretlen helyen van. — Egy versét kiadta a Figyelő XIX, 74.

A kéziratból a következő verset ismerjük: „A restauratio, dallotta jó kedvvel, mint kinek a háza ég, és maga bennszorult 1818-ban. F. A.”

[Névtelen]: *Fáy András kiadatlan verse.* I. h.

19. Griszl Gábor versei. PSzBr. kv. (Kjn.) — Nehány adalékát közölte Zoltvány Irén, alább i. h. 584—85.

Griszl Gábor, tihanyi, majd bakonybéli perjel (1718—1774) magyar és latin nyelvű rejtvényeit tartalmazza egy *Libellos Confratrum* című kéziratban (28—32 és 42—58 l.).

Zoltvány Irén: i. t. 584—85.

20. Gúnyvers kézírata (1790). Ismeretlen helyen van. — Egy verses szövegét kiadta Szádeczky Lajos, Hazánk III, 397—98.

Az ismeretlen formájú és terjedelmű kéziratból Szádeczky egyetlen gúnyverset közöl.

Szádeczky Lajos: *Gúnyvers a hazafiatlan főrendek ellen.* I. h. III, 396—98.

21. Gyürky Ödön kézírata. Ismeretlen helyen van. — Egy versét kiadta Gyürky Ödön, Hazánk IX, 150—1.

A hihetőleg csak egy levélből álló kéziratban megmaradt versben „egy önmagában búsongó honfi mondotta el keserveit s a haza közállapotairól való észrevételeit”. A vers — a közlő szerint — hű kifejezője a mult század első felében terjesztett koreszméknek.

Gyürky Ödön: *Egy régi vers.* I. h.

22. Hollósi Egyed verse. PSzBr. kv. Érdekes apróságok 1735—1846-ig című nagy tokban.

A kézirat Hollósi Egyed bencés szerzetes leoninus pentameterekben írt költői levelét foglalja magába.

Zoltvány Irén: i. t. 573.

23. P. Horváth Ádám kézírata. Ismeretlen helyen van. — Egy versét kiadta Illésy János, Figyelő XIX, 193.

A kéziratból P. Horváth Ádámnak Czindery Pál somogyi alispán halálára írt versezetét ismerjük.

Illésy János: *P. Horváth Ádám egy kiadatlan verse.* I. h.

24.* P. Horváth Ádám Ötödfélszáz énekének akadémiai kézírata (1813). MTA kt. Régi és újabb írók 8-r 46 sz. 8-r. 172 lev. — Nehány versét kiadta Gerecze Péter, Figyelő XV, 28, 117, 196 és 357.

Pótlás előbbi ismertetésemhez.

Gerecze Péter: *Pálóczi Horváth Ádám.* I. h. XV, 24.

25. Horváth Pál énekgyűjteménye. PSzBr. kv. Könyvtári címe: Ternio Hungaricus. — Egy énekét kiadta Zoltvány Irén, i. h. 494—5.

A kézirat néhány éneke Maraeskó Anzelmus (1700—1741) bencés szerzetes és Horváth tihanyi apát szerzeményei közül való; rajtuk kívül más, valószínűleg ismeretlen szerző egyházi énekét is megőrizte a kézirat. Az énekek a XVIII. század második feléből valók. Gaics Emilián közlése szerint a gyűjteményben vallásos és világi anyag vegyest fordul elő. Zoltvány világi anyagáról nem emlékezik meg.

Zoltvány Irén: i. t. 494—5, 583—84.

*Illyefalvi kódex l. Vásárhelyi daloskönyv.*¹

26. Jakubovich kézirat. A gr. Zichy család zsélyi lvt-ban, 2-r 14 lev. — Egy történeti énekét közölte Kozocsa Sándor, Erd. Múz. XLI (1936), 62—69.

A kézirat egyetlen történeti éneket őrzött meg; ez Bocskay István erdélyi fejedelem életét tárgyalja az álmosdi ütközettől (1604) haláláig (1606). A közlő az ének szerzőjét Czobor Mihályban, a Chariklia első feldolgozójának személyében gyanítja megtalálni. Kozocsa közli a töredékesen fennmaradt éneket, de amint a mellékelt fénykép-hasonmásából megállapítható, a 25. lapot hiányosan közölte és a szöveg-átírásban sem követte a régi szövegek közlésére vonatkozó szabályokat. — A kéziratot felfedezőjéről, Jakubovich Emilről neveztem el.

Kozocsa Sándor: *Históriás ének Bocskay Istvánról.* I. h. 61.

27. Kaszás Sándor kézírata. Ismeretlen helyen van. Tíz versét közölte Abafi Lajos, Figyelő X, 229. kk; XI, 69.

A kézirat a következő címet viseli: *Helikoni virágok, vagyis Csokonai V. Mihály és más vers-szerzők munkáiból összeszedetett darabok. Leirattak Rév-Komáromban 1811-ben Kaszás Sándor által.* — A kötet többek között Csokonai 31 részben kiadatlan versét tartalmazza.

Abafi Lajos: *Csokonai kiadatlan költeményei.* I. h. X, 228 kk, XI, 69 kk és 152 kk.

28.* Kornis kézirat. EM. Gr. Kornis levéltár 4-r 1 lev.

Egy vallásos (Jaj édes fiamnak gyászas kaparsója...) és egy világi (Menyországba jer pajtás ha meguntad éltedet...) éneket őrzött meg. Az énekek szerzőjét nem ismerjük. A kézirat keltezetlen, de az írás-jellegéből következtetve kétségtelenül a XVIII. század közepéről való.

¹ Szabó Károlynak az EM-ban őrzött kéziratot hagyatékában egy verskezdősorokból álló mutató van. Ez felirata szerint az *Illyefalvi kódex* verskezdő-sorait tartalmazza. A mutatóból kétségtelenül megállapítható, hogy a *Vásárhelyi daloskönyv* énekeinek kezdősorait írta itt le Szabó Károly. E kéziát régebbi, mint a *Sepsiszentgyörgyi énekeskönyv* néven alább ismertetendő kézirat. Mindenesetre feltűnő, hogy Szabó Károly ugyanazt a kódexet két névvel is illette.

29.* Kovács András énekeskönyve (1767). MNM. kt. Oct. Hung. 534. sz. 8-r 90 lev. — Énekeiből kiadott Bartha Dénes: i. m. 61 kk.

Újabb részletes tartalmi ismertetése megjelent.

Bartha Dénes: i. m. 36—37.

30.* Kovács Ferenc énekeskönyve. MTA kt. Régi és újabb írók 8-r. — Énekeiből közölt Bartha Dénes: i. m. 61 kk.

A kézirat részletes tartalmi ismertetése megjelent.

Bartha Dénes: i. m. 37—40.

31. Kulesár melodiárium. SPF. kt. 1770 sz. 8-r 100 + ? lev. — Énekeiből közölt Bartha Dénes: i. m. 61 kk.

Újabb részletes tartalmi ismertetése megjelent. Terjedelmének pontos meghatározásával ismertetője adós maradt.

Bartha Dénes: i. m. 31—34.

32.* Különböző panaszok és kívánságok / a' melyekre / készített vigasztaló Feleleteket / különböző Allapatbeli nyavalyák / ellen-való Recipék követik. SzRK kvt. Y. 173 8-r 18×12 cm. 35 lev.

A kézirat egy nagyobb gyűjteményes kötet egy részét alkotja. A verses részre jellemzőek a 2a levélen az olvasóhoz intézett következő sorok: „Kiki tudja, hogy az emberi Elet 's annak bizonyos Jegyekkel egymástól elválasztatott Allapottyai mely sok panaszokkal 's azok mellett gyöttrő kívánságokkal küszködjenek: ezeknek orvoslására szükséges egy Diaetetika, mely panaszok terheit könnyebítő s kívánságokat jobb utra igazító régulákat szabjon. Ezen munkátskának éppen ez a' tétje. Nem satiráz, mert különben más hangon szollana, vagy gyengébb érzékenységeket érdekelne. Ajánlására munkájának az Író ez egyet bátorodik mondani, hogy nem Pap irta; mivel a' világ Approbatajának egyik articulussába ezt látta, hogy Nem kell a' világnak, nem a' Pap találmány Hogy ne légyen osztán maga a Pap bálvány. Nevét az Író most ki — nem — jelentette, mivel nagyobb 's érdemesebb dolgokba akarja magát még megesmertetni...” — A kéziratban a 3. és 4. levél között egy eredetileg beírt levélnek csak a csonkja maradt meg, de ezt írás közben vághatta ki az író, hisz a 3b levelen levő őrszó tanúsága szerint a kézirat szövege a 4a levelen folytatódik. A versek válaszos versek; egy szerelem miatt nyughatatlan szív, az ember, a tudós, a pap, a katona, az orvos, a prokátor panasza és erre való válaszok, majd különböző foglalkozás-körből valók kívánságának előadása és erre való válasz-adás következik. A 20a—21a lapon *A Frantzia Nemzetrol való jegyzések* következnek, aztán pedig *Különböző Allapatbeli nyavalyák-ellen készítettett Recipék*. A reá következő *Egy Enek* című verses és kottás részben szaporá tánc nótára írt énekben „egy uj házaz elpanaszol rendre mindent a feleséginek; a felesége is felel mindenre... elébb tsendesen... utoljára dörgösebben...” A kézirat 30b—35a lapján *A Modiról* és *A Nevelésről* szóló verseket olvashatjuk. A kézirat leírási korát az 1a lapon a cím fölött levő „Pro Anno 1793” bejegyzés határozza meg. A gyűjteményes kéziratkötet Szigethi Gy. Mihály kéziratainak XVII. kötete.

33. Melegh Dániel melodiariuma (1797). A debreceni ref. kollégium kvt. R. 830. sz. 8-r 1 lev. — Énekeiből néhányat kiadott Bartha Dénes: i. m. 61 kk.

Újabb részletes tartalmi ismertetése megjelent, de terjedelmét ismertetője nem határozta meg.

Bartha Dénes: i. m. 50–51.

34.* Miksa László gyűjteménye. SzRK. kvt. Y. 58. sz. 4-r 5 köt. I. köt. 218, II. köt. 202, III. köt. (hiányzik), IV. köt. 231, V. köt. 233. VI. köt. 242 lev.

Az eredetileg hat kötetes vegyes gyűjtemény mindenik kötete elé a leíró előszót írt. „Sunt bona mixta malis. ellenben Castis omnia casta — írja az első kötet elé Tsak ezen két mondást jól megfontolván veheted hasznát ezen könyvnek — folytatja — mert itt jotis, rosszszatis, nevest-ségestis, siralmastis, szépetis, rutatis, oktatot is, botránkoztatot is egyaránt tanulhatsz; de Te légy okos, szemes, és részre nem hajlo, neis kövess egy mindennek irtozást okozó Pokot, mert ez a leg szebb virágokból mérget gyűjt, mivel valami jobbnak készítésére alkalmatlan, inkább légy követője a munkálkodó, és szorgalmatos Méhetskének, mely még a leg bűdösöb virágból is édes mézet szív ki, 's azt nem tsupán tsak a maga kényne el érésére sött inkább mások hasznára.“ A gyűjtemény valóban annyira vegyes tartalmú, e korra nézve jellemző darabok gyűjteménye, hogy pusztá tartalmának felsorolása is meghaladja ez ismertetés kereteit. Kötetenként emeljük ki belőle az érdekesebb verses részeket. *I. köt.* Verses köszöntők, érzékeny dalok elegyednek síkamlós versszövegekkel, latin, román és német verses darabokkal, pasquillusokkal (ezek között van egy 1804-ből való kolozsvári is!). Érdekes az 1805-i hunyádmegyei insurrectioról írt *oláh versek* része. *II. köt.* *Mihály Vajda Epitaphiuma*, a Hóra lázadásról szóló hosszabb verses siralom, *Nádasdi Ferenc epitaphiuma* és *Az Hazatért Magyar Korona öröm Innepe* emelendő ki a verses darabok közül. Ugyane kötetben van egy részlet Csokonai Dorottijából is. *A III. köt.* hiányzik. *IV. köt.* E kötet első felében latin nyelvű krónika-másolatok (többek között Anonymus!) foglalnak helyet. Az egykorú politikai események (asperi utközet, insurrectio) mellett Kolozsvár égéséről való versek, egy *Pannoniának szomorú állapotja. 1726* című, más forrásból is ismert (vö. Abafi, Figyelő XIV, 251; Thaly: *Adalékok* I, 417; IK. 1904: 89 és 92.) meg egy *Az Erdélyi Uri Asszonyokról, kik Némethez mentek Férjhez 1700-nak elején* című itt-ott mosdatlan szájú vers alkotja e kötet verses anyagát. Az *V. kötetbe* a gyűjtő, a leírás helyesírásából ítélve, egykorú nyomtatványból írhatta le Valkai András *Bánk bán historiáját* (1573); de írt ezeken kívül e kötetbe insurgens verseket, epitaphiumokat és más magyar meg német nyelvű verses szövegeket is. *A VI. kötetben* már jóval kevesebb a verses rész. Az országgyűlési, meg megyei pasquillusok, kolozsvári vonatkozású versek, a kutya dicsérete stb. között Csokonai versre (Ha szíhatok borocskát...) is akadunk. A múlt század elejének legnagyobb világtörténeti alakjáról, Napoleonról is több versszöveg szól. — A kötetek értéke az anyag

korjellemező voltában van. A kézirat „collectora“ az első kötet előszavát a kolozsmegyei Ajtonban írta. Valószínűleg itt másolhatta a többi köteteket is. A leíró, Miksa László az első kötet első előzék-levelének a) felére „symbolumá“-val (*Homo justus tarde ditiescit*) együtt nevét is bejegyezte. Úgy látszik, hogy maga is versfaragó lehetett, mert több versfőben szembeszökően kiemelt írással láthatni nevét. Egyikben-másikban foglalkozására nézve [MIKSA LASZLO KADET MOTSAI ANISKAJANAK (1786)] is tájékoztat a versíró. Megérthető így, hogy annyi korszerű hadivonatkozású verses és prózai darabot tartalmaz ez a terjedelmes gyűjtemény.

35. Nagyági kézirat. Elpusztult, vagy lappang. Egy versét közölte az Erd. Múz. 1904 : 477—8.

A névtelen közlő szerint a Nagyágról beküldött kéziratnak három Hóráról és Kloskáról szóló verses darabját ismerjük. A versek szerzője a tordai Gyöngyösi János (1741—1818), a hírhedt leonista verselő.

(Névtelen): *Gúnyversek Hóráról és Kloskáról*. I. h. 476 kk és 540.

36.* Nemes Julia imádságos és énekeskönyve. SzRK. kvt. Y. 128. sz. Finom aranyozott egész-bőrkötésben. Kis 8-r 18½×12 cm. 92 lev. + 2 védőlevél.

A kézirat latin (3a—b), francia (22a—24a) verse illetőleg éneke mellett *Egy Hadi Enek*-et [Tomba Simeon (1801) szerzeményel] és *Egy más* címet viselőt (Nyugodalom nincs, se szeretet) is tartalmaz. Egyik francia nyelvű énekének (Seigneur Dieu De toutes Dieux...) kottája is megvan. [A kézirat 58—90 levele beiratlan.]

37. Novák melodiárium (1791). SPF. kt. 1717. sz. 8-r 69 lev. — Énekeiből néhányat közölt Bartha Dénes: *i. m.* 61 kk.

Részletes tartalmi ismertetése a verskezdősorok felsorolásával megjelent.

Bartha Dénes: *i. m.* 44—46.

38. Nyitrai kézirat. A nyitrai kegyesrendi kvt.-ban. 4-r 155 lev. — Szemelvényeket közölt belőle Szalay Gyula, Figyelő XXIII, 233 kk.

A kéziratot már régebben ismertették.

Szalay Gyula: *A „Porából megéledett Phoenix“ Gyöngyösi kéziratában*. I. h. 232.

39. Országgyűlési gúnyvers kézírata. A kolozsvári ref. kollégium könyvtárában (Kjn.). — Kiadta Köblös Zoltán, Genealogiai Füzetek 1903 : 103—4.

Az ismeretlen terjedelmű kézirat egy, az 1837—38-i erdélyi országgyűlés alkalmával írt gúnyverset tartalmaz.

Köblös Zoltán: *Gúnyvers az 1837—38-iki országgyűlésről*. I. h. 101—4.

40. Pataki Melodiarium (1798). SPF. kt. 514. sz. 8-r 147 lev. — Énekeiből néhányat kiadott Bartha Dénes: *i. m.* 61 kk.

Újabb részletes tartalmi ismertetése megjelent.

Bartha Dénes: *i. m.* 51—55.

41. Radványi verseskönyv. A br. Radvánszky-cs. radványi lt.-ban. 4-r 45 lev. Versei közül egyet kiadott Thaly Kálmán, Figyelő V, 58.

Adalék a verseskönyv kiadott anyagának lelőhelyéhez.

Thaly Kálmán: *Egy anti-democraticus ének a kuruc világból.* 1675 — I. h. 57.

42. Rákóczi Borbála búcsuztatójának kézirata. MNM. 127. Fol. Hung. 2-r ? lev. — Egy verses szövegét kiadta Köblös Zoltán, Genealogiai Füzetek 1905 : 50—51.

E halotti búcsuztató egy előttem ismeretlen tartalmú kolligátum 12—17. levelén található. A vers maga Rákóczi Borbála férj. Csicseri Orosz Pálné halotti búcsuzó verse.

Köblös Zoltán: *Rákóczi Borbála.* I. h. 49—51.

43. Rétey-kódex. A kecskeméti ref. kollégium tulajdona.

Adalék irodalmához l. Badics Ferenc: *Gyöngyösi István ismeretlen elbeszélő költeménye.* („*Proserpina elragadtatása*“.) Ert. XXIV. sz. Bp. 1921.

44. Sándor énekeskönyv. Ismeretlen helyen van. 16-r 15 lev. — Verses szövegeit közölte M. Kovács Géza, Erdély (szerk. Merza Gyula) XVII (1908), 21 kk. és 58.

Az Erdélyi Kárpát Egyesület múzeumi tárgyainak gyűjtése alkalmával M. Kovács Géza a Székelyföldről egy fakult, elmosódott írású, durva fűzésű, elől-hátul csonka füzetet szerzett. A füzetkét — szerinte — a XVIII. sz. közepe táján a kolozsvári unitárius kollégium egyik ismeretlen diákja írhatta le, de később a Sándor-család tulajdonába került. Bár a kézirat futólagos ismertetője és az énekek közlője a dalokat népdaloknak mondja, a közölt énekeket látva ez állítását nehéz elhinnünk. Nem tekintve a latin-magyar szövegeket, a magyar szövegek is műköltői szövegek, olyanok, amelyeket a korabeli öntudatlan répiesség csak színezhettek. Énekei közül egynémelyik a korabeli énekeskönyvekben is előfordul, az árva görlicéről szóló vers meg éppen egyik legelterjedtebb énekmotívumunkat dolgozta fel. Bár az énekeskönyv ma elveszettnek tartható (legjobb esetben lappang!), egész énekanyagának közlése a veszteségért némiképpen kárpótol.

M. Kovács Géza: *Énekes könyv a XVIII. évszázadból.* I. h. 20 kk és 58.

Sárospataki énekhar kottatára l. Pataki Melodiarium.

45. Sárospataki kézirat. SPF. kv. M. 53. 6 sz. — Három versét közölte a Figyelő IX, 77.

A kéziratnak mindössze három verses darabját, Boros Gábor, Szalóki György és Szathmáry Sámuel versét ismerjük.

[Névtelen]: *Egy sárospataki kéziratból.* I. h.

46. Sebes agynak késő sisak. MNM. kt. Oct. Hung. 69. sz. 96. lev. — Versszövegeiből részleteket közölt Rajka László, It. 1915: 103 kk.

A kéziratot a közlő részletesen ismertette.

Rajka László: *A „Sebes agynak késő sisak“ c. verses mű a M. N. Múzeum kéziratgyűjteményében.* I. h. 102 kk.

47. Sepsiszentgyörgyi énekeskönyv. SzNM (Kjn.).

Az ismertető szerint e kézirat énekei egy ismeretlen XIX. század-
elejei költő gazdagképzeletű, finom, őszinte és egyszerű versei. A versek
Csokonai költészetét és a népköltészetet juttatják eszünkbe. Kár, hogy
az ismertető a SzNM anyagából nem éppen ezt az ismeretlen kéziratot
ismertette részletesebben. A kézirat jelzete, alakja és terjedelme meg-
határozásának elmaradását is sajnálhatjuk.

Debreczy Sándor: i. t. 91.

Sepsiszentgyörgyi kódex 1. *Vásárhelyi daloskönyv.*¹

48. **Somogyi Kovács József verseinek kézírata.** Ismeretlen helyen
van. -- Öt versét kiadta Illésy János, Figyelő XIX, 392.

Tartalmából Somogyi Kovács József verseit ismerjük.

Illésy János: *Somogyi Kovács József kiadatlan versei.* I. h.

49.* **Sovadi Péter toldaléka.** A kolozsvári ref. kollégium könyvtára
RMK. 337a sz. — Egyetlen versét közölte Török István, Erd. Múz.
1901: 119—121.

A könyvtár RMK.-ban egy Pápán 1625-ben megjelent *Canones
Ecclesiastici* című könyv van. Ennek a végéhez néhány levelet kötött
hozzá a tulajdonos. E leveleken egy ismeretlen kéz leírásában egy
XVII. századi papavató ének maradt fenn. A kéziratos toldalék a
könyv egyik 1625-ből való tulajdonosáról kapta nevét.

Török István: *Ének papok felavatására a XVII. század első feléből.* I.
h. 118 kk.

50. **Szarka János melodiariuma (1791).** SPF. kt. 1718 sz. 8-r 89 (?)
lev. — Énekei közül néhányat közölt Bartha Dénes: i. m. 61 kk.

Újabb részletes tartalmi ismertetése is megjelent.

Bartha Dénes: i. m. 46—48.

51.* **Szigethi Mihály jegyzetei a költészetről.** SzRK. kv. Y. 166.
8-r 19×12 cm 6 lev.

A gyűjteményes kézirat *Jegyzés a' Poesisről* című része néhány
jelentéktelen verses példát is tartalmaz. A XIX. századforduló tájáról
való kézirat Szigethi Gy. Mihály tulajdonából rokonság révén Nagy
Sándor ref. lelkészhez és innen ajándékképen jelenlegi helyére került.

¹ Szabó Károlynak az EM-ban őrzött kéziratos hagyatékában található
néhány versmásolat (Madarak között nincs sebesebb sólyomnál..., Bágyadt
lelkem mit reménylesz..., Ez világ sem kell már nekem..., Szivem vidámsága,
gyönyörű szép Sára..., Oh gyönyörűséges mindeneknél kedvesb...) ezek alá
a *S. Sz. györgyi codex* jelzetet és a megfelelő levélszámot írta oda Szabó
Károly. Emellett van egy 129 verskezdősorból álló énekmutató is. A máso-
latok és az énekmutató levélszámatalásából kétségtelenül megállapítható,
hogy a Szabótól *Sepsiszentgyörgyi codex*-nek nevezett kézirat a ma *Vásár-
helyi daloskönyv*-nek nevezett énekeskönyvvel azonos. Utolsó lelőhelyéről
nevezte el így Szabó.

52.* Szigethi Gy. Mihály jegyzetkönyve. SzRK kv. Y. 155. sz. Lágypapírfűzésben 8-r 19×12¹/₂ cm.¹

A kézirat főként történelmi vonatkozású prózai anyagából néhány a II. József utáni hazafias felbuzdulás idejéből származó verset. Gvadányi József *Unalmas órákban való időtöltés-ét* (1795), egy Baróti Szabó Dávid hideglelésére írt verset, *Dido panassza-t* („Vadasdi versei“), *Gyöngyösi versei-t*, *A Brussus (!) király vallástételét* emelhetjük ki, mint verses darabokat. E darabok egyikét-másikát, mint a hozzáfűzött verstani megjegyzésekből gyaníthatom, Szigethi Gy. Mihály írhatta.

53. Szkárosi-Járdánházi melodiarium (1787—1792). SPF. kt. 513. sz. 8-r 222 lev. — Énekeiből néhányat közölt Bartha Dénes: *i. m.* 61 kk.

Tartalmát újabban részletesen ismertették.

Bartha Dénes: *i. m.* 40—43.

54. Szoszna Demeter énekgyűjteménye. PSzBr. kv. 248₁₋₂ sz. 4-r 448 lev. — Hét énekét, részben hibásan, közli Rupp Kornél, MKSz 1895: 300 kk.

Az ilyen néven ismert énekeskönyv a Szelepcsényi-féle *Cantus Catholici* (1703) egy példányának elejéhez (10 lev.) és végéhez (438 lev.) van hozzákötve. Szoszna Dömötör, bár nevét a Benedek-rend névjegyzékéből nem tudjuk kimutatni, pannonthalmi benedek-rendi szerzetes volt; a gyűjteménynek csak leírójául tekinthető. Szoszna terjedelmes kéziratának tartalmának zöme szerint magyar egyházi énekek gyűjteményének mondható. Az énekek az egyházi év minden nevezetesebb napjára szólnak, és így az egész gyűjtemény párját ritkító kincsháza a régi magyar római katolikus egyházi énekeknek. Zoltvány szerint temérdek ének van benne, amely semmiféle eddigelé ismeretes énekes gyűjteményben nem található. A teljesen magyar jellegű Mária-himnuszok kiválóan becsessé teszik ezt a kéziratot; a himnuszok a XVII. század elejére, sőt a XVI. század végére utalnak, és így kétségtelenül régibb keletűek, mint a gyűjtemény leiratási kora, hisz ez feltétlenül 1703 utánra teendő. A leíró ugyanis többször idézi a Szelepcsényi-féle *Cantus Catholicin*ak éppen azt a kiadását, amelyhez az énekgyűjtemény hozzá van kötve. Az énekeskönyv zömét 1703—1714 között másolta Georgius Demetrius Szoszna; mindössze néhány lapot írhattak bele az ezt megelőző és az ezt követő időben. Az énekeskönyvet előbb — Zoltvány szerint — szinte hihetetlen felületességgel és meglepően téves adatokkal Rupp Kornél ismertette, utóbb pedig maga Zoltvány részletes tartalmi ismertetésében még a verskezddősorokat és nótautalásokat is felsorolta. Újabban Gacs Emilián foglalkozik vele.

Rupp Kornél: *Magyar Mária-himnuszok*. MKSz. 1895: 299 kk. — Zoltvány Irén: *i. t.* V, 478 kk.

¹ A verses rész a terjedelmes kéziratból mindössze 11 levelet foglal el; ezért a levelek számát feleslegesnek tartom jelezni.

55. Thesaurus Hungaricus (1710). PSzBr. kv. 8-r 83 lev. — Két versét kiadta Zoltvány Irén: *i. t.* V. 594—5.

Az Erdélyi nyomán már előbbi tanulmányomban röviden leírt gyűjtemény újabb és részletesebb ismertetése már régebben megjelent.

Zoltvány Irén: *i. t.* V. 594 kk.

56. Tolvaj István jegyzetkönyve. MNM. kt. Oct. Hung. 654. sz. 106 lev. — Énekei közül néhányat közölt Bartha Dénes: *i. m.* 61 kk. Újabb részletes tartalmi ismertetése is megjelent.

Bartha Dénes: *i. m.* 43—44.

57. Tomori kézirat. Ismeretlen helyen van. — Egy verses szövegét közölte Deák Elek, Magyar Nyelvőr VI (1877), 408 kk.

A kéziratban csak egy Gergely-járó éneket (Carmina peracta et producta Anno 1791. Tomorini in die Gregorii) ismerünk. Ez az ének kétségtelenül iskolai eredetű, bár inkább a falusiak szórakoztatására volt szánva; innen magyarázható helyyel-közzel sikerült népies hangja is.

Deák Elek: *Gergelyjárás*, I. h. 408 kk. — Viski Károly: *Drámai hagyományok*, A Magyarság Néprajza III, 351.

58. Tóth Ferenc kézírata. MNM. (Kjn.). — Egy verses szövegét közölte Erdélyi Pál, Erd. Múz. 1901: 178—9.

E kézirat őrizte meg teljesebb és romlatlanabb változatát annak a papavató éneknek, amely Sovadi Péter toldalékában is fennmaradt. Az ének szerzője Pathai István dunántúli superintendens a versfőbe rejtette el nevét és foglalkozásának jelzését.

Erdélyi Pál: *Papavató ének a XVII. század első feléből*, I. h. 177 kk.

59. Véghely Dezső kézírata. Ismeretlen helyen van. — Egy verses adalékát közölte Véghely Dezső, Figyelő III, 148.

A kézirat, melyen a „Minden Félé Versek“ felirat áll, egyetlen verset, Amadé László egy pásztori idiljét tartalmazza.

Véghely Dezső: *Egy idyll Amadé Lászlótól*, I. h.

60. Veress Márton daloskönyve (1793). MNM. kt. Oct. Hung. 496. sz. 8-r 87 lev. — Énekei közül néhányat kiadott Bartha Dénes: *i. m.* 61 kk.

Tartalmának verskezddősoros ismertetése újabban megjelent.

Bartha Dénes: *i. m.* 48—50.

61. Verseghy kézirat. Ismeretlen helyen van.

A kézirat címe a következő: *A magyar Parnassus hegyén zengedező Magyar Muzsának Szóati, melyeket egybeszedett egy hazafi tulajdon mulatságára 1781. esztendőben.* — A kötet, mely rövid ismertetésekor Pauer János, székesfehérvári püspök tulajdonában volt, Verseghy Ferencnek mintegy 78 énekét tartalmazza dallamostól. „E dalok és dallamok eredetiek és fordítottak, egyházi és szerelmes dalok.“

[Névtelen]: *Kisebb közlemények*, Figyelő X, 155—6.

Vutkovits énekeskönyv 1. *Vutskits énekeskönyv*.

62. Vutskits énekeskönyv (1798). EM. kt. 1625. sz. 8-r 107 lev.

A kézirat énekeskönyv első ismertetésének szövegébe sajtóhibából került bele a *Vutkovits* név. Bartha Dénes (i. m. 56 kk.) már a helyes nevet használta.

63. Wathay Ferenc énekeskönyve (1604). MTA. kt. Magy. Cod. 4-r. 29. sz. 4-r 136 lev. — Egy versszakát, egy képét közölte Tolnai Vilmos, MNY. XIV, 125, Wathay életrajzi adatait P. Thewrewk József, Régiségbuvár I, 2. 1838 (vö. MNY. i. h.).

64. Zemplényi daloskönyv (1775 körül). Magántulajdon. Kölesönletét a MNM. Zenei Osztályában 8-r. — Énekei közül néhányat kiadott Bartha Dénes: i. m. 61 kk.

Újabb részletes tartalmi ismertetéséből a terjedelem jelzése hiányzik.

Bartha Dénes: i. m. 34–36.

Zemplényi kézirat l. *Zemplényi daloskönyv*.

65. Zilahi kéziratok. M. Nagy Ottó zilahi ref. „Wesselényi“ kollégiumi tanár tulajdonában. 8-r 8 lev. + 6 különálló 4- és 8-r lev.

A kézirat leveleken nagyobb részt karácsonyi üdvözlő versek vannak. Van 2 húsvéti és 2 névnapi üdvözlőverse is.

66. Zsoldos Xavér verseskönyve. PSzBr. kv. Címe: *Collectio Ludicrorum*. 2-r.

A kézirat csak részben tartalmazza Zsoldos Xavér verseit, hisz a versek jó részéről nem lehet többet kimutatni, minthogy Zsoldos másolta őket. Tartalma szerint a kézirat kötet latin és magyar nyelvű üdvözlőverseket, egy II. József császár elleni gúnyverset, egy Luthert gúnyoló halotti búcsuztatót, a Rákóczi-nóta egy változatát és több nagyon különböző tárgyú alkalmi verset tartalmaz.

Zoltvány Irén: i. t. 581–83.

